

Gulaş şahyr barada täze rowaýatlar

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Kitapcy

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Gulaş şahyr barada täze rowaýatlar GULAŞ ŞAHYR BARADA TÄZE ROWAÝATLAR

Gündogar halk nakyllarynyň birinde: «Ömründe bir guýy gazan ýa-da bir ogul terbiýeläp ýetişdiren, ýa-da bag eken adamyň biderek ýaşamadygydyr» diýip aýdylýar.

XIX asyryň soňunda XX asyryň başynda, häzirki Gazanjyk raýonynyň Uzynsuw obasynda ýaşap geçen Gulaş şahyr öz ömründe 4 guýy gazypdyr, ýetmişdenem gowrak bag ekipdir, 9 ogul terbiýeläp ýetişdiripdir. Onuň Uzynsuwda, Garaňky derede, Çal dagda, Küren dagynyň eteginde gazan guýylaryndan raýonyň kolhozlary häzirem peýdalanýar, buz ýaly sowuk suwuny içip, Gulaş şahyra alkys okaýar.

Uzynsuwda Gulaş çeşmesi bar. Onuň boýunda şahyryň öz eli bilen eken erik, alma, injir, garaly, şetdaly ýaly miwe agaçlaryndan häzir diňe iki-üç sanysy süllerişip otyr.

Gulaş şahyr öz eken zatlarynyň il-halk üçin uzak wagtlap peýda getirmegini isläp:

«Uzynsuwdyr – gara dag,
Seni görsem göwnüm çag,
Miwe berýän iýmiş-bag,
Uzak berilsin indi»

– diýip, ýazanam bolsan şol ýerdäki kolhoz ýolbaşçylarynyň geleňsizligi zerarly, arman, ol miweli agaçlar aýawly saklanylmadyr, çapylyp-ýakylup ýok edilipdir.

Gulaş çeşmäniň başynda Lenin adyndaky kolhozy ýerleşýär. Şahyryň nebereleriniň köpüsi şol kolhozda ýaşaýar. Onuň Ogulbäbek atly aýalyndan: Nedirguly, Gazakguly, Meretguly, Täçguly, Ýegenguly, Amanguly, Durdyguly, Nepesguly, Rahmanguly

diýen dokuz ogly, Sonagül, Geňlik diýen gyzlary bolupdyr. Şahyryň ogullary Lenin adyndaky kolhoz gurlan ýylyndan başlap, onuň işine işeňňir gatnaşypdyrlar. Gulaşyň ady dakylan agtygy Beýik Watançylyk urşuna gidip, mertlerçe wepat bolupdyr.

Biz Gazanjyk şäherinde bolanymyzda, respublikamyzyň medeniýetde at gazanan işgäri, bagşy Soltan Atanepesow bilen gürrüňdeş bolduk. Soltan aga Gulaş şahyr barada bize:

– Men häzir 66 ýaşymda. Gulaş şahyr men 16 ýaşly oglankam, 80 ýaşynda aradan çykdy. (Diýmek, Gulaş 1931-nji ýylda wepat bolupdyr -A.O., A.A.). Ol ýüzi tüýlek, uzyn gara sakgally adamdy. Daşyndan göräýmäge gaty hyrsyz görünýärdi. Ol nas atmazdy, çilim çekmezdi. Salamlaşan wagty, iki elini uzadyp: «12 süňňüň, taýly gara gözüň amanmy?» diýip aýdýardy. Özem eken baglarynyň ýanynda bir jaýda ýeke ýaşaýardy. Töweregine çaga sekdirmezdi. Onuň ýaşaýa jaýyna bir äpet gara ýylan girip-çykyp ýörýärdi, emma ol şahyra degmeýärdi. Gulaş onu atýalmanyň, guşuň eti bilen bakýardy.

Bir gije Gulaş daşary çykyp, içeri girmekçi bolanynda, tötänlikde, başga ýerden bu jaýa gelen bir ok ýylanyň biline basypdyr. Ol ýylan şahyryň çep aýagyndan çakypdyr. Gulaş şahyr şondan soň, iki gün ýatyp, wepat bolupdyr. Şahyr ölmeziniň oň ýanynda: «Eger öläýsem, meni şu çeşmäniň ýanyndaky depäniň başynda jaýlarsyňyz» diýip wesýet edipdir. Gulaşyň wesýeti ýerine ýetirilipdir. Ol häzir uly gonamçylyga öwrülipdir.

Gulaş şahyr zähmetsöýer, daýhan adamdy. Ol pyçak, gyrkylyk, gapan, gopuz, dutar, eýer, hatda hyrly tüpeň ýaly zatlary-da ýasap bilýärdi. «Ata kesbi ogla halal» diýenleri, onuň nesilleriniň hem ussaçylyk etmeýäni ýok. Şol sebäpli halk arasynda: «Gulaşyň neberelerini tanajak bolsaň, orta tüpeň bilen dutar oklaý» diýip aýdýarlar diýip gürrüň berdi.

– Gulaş şahyr sowatsyz adam bolupdyr, emma onuň ogly bolan meniň kakam – Ýegenguly, atamyz Gulaşyň onlarça goşgularyny aýratyn bir depdere, arap şriftinde ýazyp goýan eken. Nebsimiz agyrsa-da, ol «Goşgular depderi» ýitirilipdir – diýip, şahyryň şäherdäki orta mekdebiň mugallymy, Ýegengulynyň ogly Didar gürrüň berýär.

Biz şahyryň «Goşgular depderini» ele düşürmek maksady bilen

Gyzyletrek, Esenguly, Gumdag, Nebitdag töwereklerine aýlanyp çykdyk. Emma ony ele düşürip bilmedik.

Biz gürrüňdeş bolan ýaşuly adamlarymyzyň aýdyşlary esasynda Gulaş şahyryň başyndan geçen bir wakany gürrüň bermekçi bolýarys.

Gulaş şahyr Dawly Garabaý diýen garrawynyň goýunlaryny bakyp ýörkä, 1870-nji ýyllarda Eýran garakçylary ony çolugy Allamyrat bilen birlikde tutup, ellerini arkalaryna daňyp, ýesir edip äkidipdirler. (Garakçylar öňem dört adamy ýesir alan eken. Gürgene baranlarynda olar dört kişi bolup dil düwüşip gaçýar, emma dördüsi-de ele düşüp öldürilipdir). Şondan soň Gulaşy Eýranyň Rумы́ye diýen obasyna eltip, elini gandallap, boýnundan gara bugra asyp, aýagyny zynjyrlap, tegelek edilip gazylan üsti açyk çuň çukura taşlapdyrlar. Sowatsyz şahyra: «Yzyňa hat ýaz, köp pul berip, seni satyn alsynlar» diýip, tüpeňiň gundagy bilen urup, ezýet baryny beripdirler. Ahyr soňy, galtamanlaryň tamasy şeýtan ýaly üzülen soň, olaryň serdary ýanyna gelip:

– Eý pederi suhty, ahwaly şuma nätär? – diýip sorapdyr. Onda Gulaş şahyr:

– Mejime doly aş bolsa,
El-aýagym boş bolsa,
Şonda halym hoş öter –

diýip jogap beripdir. Şondan soň, galtamanlaryň serdary zyndanda ýatanyň bihal adam däldigini bilip, onun şahyrçylygyndan ätiýaç edip, öz hyzmatkärlerine bir jamy dolduryp aş getirmegi buýrupdyr we Gulaşa garap:

– Eger menjň welaýatyndaky şahyrymy sözde ýeňseň, seni boşadaryn – diýip wada beripdir. Gulaş onuň şahyryndan üstün çykypdyr. Şondan soň, şahyryň boýnundan gara bugarany aýryp, elini boşadypdyrlar. Diňe aýagynyň gandalyna zat diýmän, Gulaşy şol ýerdäki Molla Jomart diýen adama gul edip beripdirler. Molla Jomart ony gije-gündiz it ýaly işledipdir. Soň-soňlar Gulaş şahyr onuň «Bedel at» diýen atyny iýmläp-suwlap, oňa seýisçilik edip başlapdyr. Gulaş Molla Jomardyň

«Tula» diýen itini-de özüne öwrenişdiripdir.

Günlerde bir gün Eýranda uly toý bolupdyr. Hemme adamlar ol toýa gidipdir. Şahyr şol pursatdan peýdalanyň, şol ýere Etrekden ýesir düşen türkmen aýalyň kömegi bilen gaçmagyň hötdesinden gelip bilipdir. Ol aýalyň adyna Şatja eje diýer ekenler. Şatja eje Gulaş şahyra bir ige getirip beripdir. Şahyr şol ige bilen aýagyndaky gandalyňyň bir taýuny igeläp aýrypdyr we «Bedel ata» atlanyp, niredesiň Uzynsuw diýip ýola rowana bolupdyr.

Tiz wagtdan soň, toýa gidenlere habar ýetip, onuň yzyndan iki atly bolup kowupdyrlar. Gulaşyň aýagyndaky bir taýy aýrylmadyk gandal oňa «Bedel aty» oňat çapmaga maý bermändir. Garaz, ol iňrik garalýança gaçypdyr. Etrek derýasynyň golaýyna gelende, özüni atdan oklap, düşüp galypdyr we gamyş-çaýyrlygyň içine urup gidipdir. Yzdan gelyän kowguçylar öz ýanlary bilen it alyp gaýdan ekenler. Gulaş «Tulany» ýallap, özüne öwrenişdireni üçin, ony gören wagty «gidiber» diýen yşarat edipdir. «Tula» guýrugyny bulaýlap geçip gidipdir.

Şahyr derýadan ýüzüp geçensoň, Göküş batyr diýen çopanyň çadyrynyň üstünden barypdyr. Göküş batyr onuň aýagyndaky gandaly aýryşmaga we Uzynsuwa sag-aman gowuşmagyna kömek edipdir. Gulaş öz dogduk mekanyna gelensoň, Şatja ejäniň ýetiren kömegi barada obadaşlaryna gürrüň beripdir. Obadaşlary ol igä «jan gutaran» diýip at dakypdyrlar. Soň şahyr ol igäni ýanpyçak edinip, hemişe öz ýanynda göteripdir.

Bir gezek onuň guran gapanyňa gaplaň düşüpdür. Gulaş şahyr 9 ogluny, 4 doganyňy yzyna tirkäp, gaplaňy yzarlap başlapdyr. Gaplaň Küren dagynyň gowaklarynyň birine giren eken. Gulaş gaplaňy görenden, sag eline Şatja ejeden ýadygär galan «jan gutaranyny» alyp, çep elini kendir bilen berk sarap, ýeke özi gaplaňyň gowagyna girip ugrapdyr. Gaplaň öz üstüne zyňarly görnüp, arlan wagty, şahyr kendir saralan çep elini onuň agzyna tutup, sag elindäki «jan gutaran» ak saplysyny onuň böwründen sanjypdyr. «Şahyr şondan soň:

«Ümürlü, dumanly, howaly başlar,
Bäş menzil ýol ýöräp ýetenim daglar.

Gaýasynda ak otagly, ak guşlar,
Gowagynda gaplaň tutanym daglar»

– diýen goşgusyny ýazypdyr» diýip, Gulaşyň Uzynsuwra ýaşaýan
agtyklaty Wezir, Allaguly Amangeldiýewler gürrüň berýär.

Şahyr Köpetdagyň, Küren dagyň, Kiçi Balkanyň, Boýa dagyň, Soňy
dagyň kemerlerini syryp, awçylyk edipdir.

Ony şahyryň on ýyllap zyndanda ýatan wagty düzen «Amanmy?»
goşgusyndaky:

«Tarlaňly, tugunly, laçynly, guşly...
Jülgesi umgaly, gollary goçly,
Kap dagyň bölegi Balkan amanmy?
...Kiçi Balkan, Boýa dagy amanmy?
...Arkajy gulanly, ütelgi guşly,
Uhudyň bölegi Küren amanmy?»

diýen setirleeinde görmek bolýar.

Gulaş şahyr hem awa gideninde, Baýram şahyr ýaly ýany elguşly,
aw tazyly gider eken. Ol barada şahyr:

Towşanlary algyrym,
Tilkileri ýolgurym,
Elimdäki «bilgirim»
Uzak berilsin indi –

diýen goşgusynyň dowamynda ýatlap geçipdir. Gulaş öz ýurduny –
watanyny jany-teni bilen söýüpdür. Ol Eýran alamançylary
tarapyndan ýesir edilip äkidilip barýarka, öz önüp-ösen
ýerleri, şol sanda Döwletmämmet Azadynyň (Garry mollanyň)
gubury, Magtymgulynyň wasp eden Soňy dagy bilen hoşlaşmagy-da
unutmandyr:

Ot bolardy derelerniň içleri,
Ýaýla bolar Halwat gyryň başlary,
Taryp etsem Soňydagyň daşlary,
Garry molla, Gulanata gal indi.

Gyzyletrek raýonynyň Şarlawuk oba Sowetinde ýaşaýan pensioner

Öwez Togalakowyň aýtmagyna görä, Gulaş şahyr Eýranda zyndanda ýatyrka:

Älçik baýryň ujydyr titir biten haşaly,
Baýyr tüýnüksiz öýdür, öwrüm-öwrüm taşaly,
Baýyr oty bag-jennet saňa goşgy goşaly,
Arzuw eýleýir göwnüm owadan jaýlar seni –

diýen goşgusyny düzüpdir. Umuman aýdanymyzda, Gulaş (Kulaly) şahyr XIX asyryň soňunda, XX asyryň başynda ýaşap geçen, öwrenilmäge mynasyp bolan watançy şahyrlarymyzyň biridir.

A.ORAZTAGANOW,
TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky Edebiýat institutynyň aspiranty.

A.ARBADOW,
Gazanjykdaky 2-nji orta mekdebiň direktory.

«Ýaş kommunist» gazetini, 1961 ý. Edebi makalalar